

## **Механізм впровадження інноваційних технологій в агропродовольчу сферу: сутність, функції, завдання і регіональні особливості**

*У статті розглянута інноваційна діяльність як визначальний фактор економічного розвитку регіону. Розглядаються питання суті і значення інновацій та досліджуються проблеми інноваційної діяльності. Визначені основні умови, що сприяють покращенню інноваційних процесів. Особливу увагу приділено механізму впровадження інноваційних технологій в агропродовольчу сферу та регіональним особливостям. Визначені умови, що сприяють покращенню інноваційного розвитку регіону.*

*Ключові слова: інновації, інноваційні технології, механізм інноваційного розвитку.*

Як свідчить практика, недоліки існуючої системи відносин між сільгоспвиробниками і підприємствами харчової промисловості не дають можливості реалізувати їм наявний виробничий і інтелектуальний потенціал, запровадити нові види продукції і технології. Роз'єднаність сировинної бази, промислових підприємств, наукових установ і органів влади, неузгодженість їх діяльності веде до неефективного використання і втрати ресурсів розвитку.

Механізм впровадження інноваційних технологій в агропродовольчу сферу має стати дієвим засобом забезпечення інноваційного розвитку в усіх ланках технологічного ланцюга виробництва харчової продукції.

Механізм впровадження інноваційних технологій у агропродовольчу сферу регіону є, по суті, комплексною системою інструментів забезпечення інноваційного розвитку (правових, економічних, адміністративних, організаційних, освітніх, пропагандистських тощо), пов'язаних єдиними цілями, принципами і забезпечених відповідними ресурсами.

Сутність цього механізму стає зрозумілою, якщо відкреслитися від традиційних уявлень про необхідність стимулювання впровадження нововведень. Стимулювання не є достатнім для реалізації інноваційного розвитку. Мотиваційні важелі не завжди виявляються дієвими, що пояснюється низкою об'єктивних (високий зовнішній ризик проектів), а частіше суб'єктивних причин (небажання розвитку, задоволення існуючим станом тощо). Тому механізм має саме забезпечувати інноваційний розвиток, не залишаючи підприємствам і організаціям іншого шляху, окрім запровадження інновацій. Це не означає, що він має будуватися на принципі самовиживання

---

*Дейнеко Людмила Вікторівна, доктор економічних наук, професор, завідувач відділом проблем розвитку продовольчого комплексу та споживчого ринку Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України, м. Київ; Іртищева Інна Олександрівна, кандидат економічних наук, доцент, докторант Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України, м. Київ.*

підприємств (який, до речі, був досить дієвим на Заході, але не виправдав себе в умовах України). Навпаки, слід створити умови, коли підприємці не тільки не зможуть відмовитися від інноваційної діяльності, але й усвідомлять її необхідність, високу результативність, нові можливості і прагнуть до інноваційного розвитку.

Головною метою дії механізму є сталий прогресивний розвиток усіх сфер соціально-економічної системи регіону, адже тільки комплексність розвитку дозволяє забезпечити прогрес у кожній ланці господарства і життєдіяльності людей. Механізм інноваційного розвитку агропродовольчої сфери є органічною складовою механізмів соціально-економічного розвитку регіону і країни. З цього випливають другорядні, але не менш важливі цілі: підвищення якості життя і комплексне забезпечення реалізації інтересів сільськогосподарських виробників, промислових підприємств, держави і населення у процесі розвитку.

Механізм має забезпечити виконання функцій мотивації інноваційної діяльності, діагностики, розроблення і вибору проекту розвитку, прогнозування, реалізації і моніторингу. Ці функції відповідають етапам інноваційного процесу, оскільки механізм має забезпечувати реалізацію кожного етапу, послідовність, безперервність і циклічність інноваційного процесу. Інакше не можна говорити про поступальний розвиток.

Функції механізму інноваційного розвитку агропродовольчої сфери регіону мають реалізовуватись через забезпечення виконання ним конкретних завдань, на яких ми маємо зупинитися детальніше.

Ефективність системи поширення сільськогосподарських знань та інформаційної системи, досягнень науки залежить від рівня сприйняття потенційними споживачами, готовністю останніх у конкурентному середовищі перетворити здобутки вчених у товарні вироби, що уособлюють НТП [8].

Головне завдання механізму полягає насамперед у забезпеченні спряженого розвитку всіх його складових – сільськогосподарських виробників та харчових підприємств на основі поглиблення агропромислової інтеграції і залучення у виробництво останніх досягнень науки і техніки.

Отже, механізм впровадження інновацій у регіональну агропродовольчу сферу має забезпечити реалізацію ряду завдань:

- стимулювання наукових розробок, що мають на меті створення нових технологій і продуктів агропродовольчої сфери;
- ефективну передачу досягнень науки, знань і результатів наукових розробок у виробництво;
- фінансування інноваційних проектів на прийнятних для підприємств агропродовольчої сфери умовах;
- справедливий розподіл результатів інноваційних проектів;
- поглиблення агропромислової інтеграції;
- розроблення, експертизу і супроводження інноваційних програм і проектів;
- освіту, підготовку і перепідготовку кадрів;
- формування інноваційного способу мислення;

- участь держави і регіональних органів влади у інноваційній діяльності підприємств агропродовольчої сфери регіону.

На практиці слід спиратися не лише на науковий потенціал регіону, але й стимулювати співпрацю з науковими установами, що знаходяться в інших регіонах країни та за кордоном. Хибною є думка про необхідність всілякого запобігання витоку інформації з наукових установ. Слід чітко розмежувати захист інтелектуальної власності та запобігання розповсюдженню розробок і результатів досліджень. Захист інтелектуальної власності передбачає унеможливлення контрафактного використання результатів наукових пошуків і ставить за мету забезпечити насамперед дотримання економічних інтересів дослідників. Проте обмін знань на законній основі лише сприяє подальшому розвитку науки і техніки.

Що стосується ефективності передачі досягнень науки, то „ефективність” означає не тільки окупність і досягнення високих економічних результатів від впровадження інновацій, але й їх своєчасність, оскільки затримки у впровадженні спричиняють старіння наукових розробок і ведуть до низької результативності, а іноді і недоцільності їх впровадження. Прискорення впровадження інновацій у виробництво можливе лише за умови створення відповідної інформаційної системи двосторонньої дії, що має своєчасно сповіщати науковців про потреби виробників і підприємців про досягнення науки. Про необхідність такої системи свідчить інтерес з боку вчених [7].

Вкладення капіталу у інноваційні проекти вважається інвестицією із підвищеним ризиком, що в умовах нестабільності економічного, політичного і соціального середовища України робить такі проекти непривабливими для потенційних сторонніх інвесторів [1], а можливості самофінансування підприємств і фінансування з боку держави, як показав аналіз, є обмеженими. За таких обставин необхідно оптимізувати ризики і економічний інтерес інвесторів, що є можливим лише за умов надання їм беззаперечних гарантій доходності діяльності (можливості повернення вкладених коштів). Як ми вже зазначали, саме фінансування є головним важелем стимулювання інноваційної активності підприємств, а інструментом має стати пільгове кредитування інноваційних проектів коштами держави, регіонів і інвесторів. Мова йде про дофінансування проектів державою, оскільки повне фінансування бюджетними коштами в умовах обмеженості грошових ресурсів на жаль неможливе. На перших етапах розвитку інноваційної діяльності більшу увагу дослідники пропонують приділяти капіталовкладенням у реконструкцію та технічне переозброєння, як більш дешевим способам оновлення виробництва [8]. Ми не можемо погодитися з таким підходом, оскільки реконструкція і технічне переозброєння обмежено інноваційними заходами. Вони не можуть забезпечити справжнього зльоту виробництва і врешті-решт ведуть до необхідності знову вкладати значні кошти. Лише радикальні інновації забезпечують справжній якісний стрибок виробництва і дозволяють отримати досить тривалу перевагу на ринку.

Розуміння необхідності справедливого розподілу інноваційних коштів і перерозподілу результатів впроваджуваних інноваційних проектів виходить з наявної диспропорції у розвитку складових технологічного ланцюга виробництва харчової продукції. Занепад сільського господарства і доволі стабільний стан підприємств

харчової промисловості та торгівлі, диспаритет цін не дозволяють їх самоорганізуватися у спряжену ефективну виробничу систему. Тому слід забезпечити перерозподіл коштів і отримання сільськогосподарськими підприємствами засобів розвитку. Це може досягатися утворенням системи перерозподілу фінансових результатів між ланками технологічного ланцюга, яка забезпечуватиме перелив коштів з торгівлі і промисловості у сільське господарство. Існування такої системи можливе лише за умов зацікавленості промислових підприємств у розвитку сировинної бази та державного регулювання розподілу на початкових етапах. Зацікавленість всіх ланок у спряженому розвитку може бути реалізована шляхом поглиблення інтеграції між ними і створення нових організаційних форм агропродовольчого виробництва.

Про необхідність поглиблення агропромислової інтеграції як обов'язкової умови розвитку йдеться у багатьох працях вітчизняних вчених [2, 3]. Важливою проблемою залишається вибір форми інтеграції аграрного і промислового виробництва, і цей вибір залежатиме від конкретних умов регіональної агропродовольчої сфери, налагоджених сталих зв'язків між виробниками і переробниками сільськогосподарської продукції, інтересів розвитку регіону.

Одними із важливих етапів втілення інновацій є розроблення, експертиза і супроводження інноваційних проектів. Як показує досвід, рівень підготовки фахівців підприємств і знань підприємців не завжди відповідає вимогам ефективної реалізації інновацій. За таких умов необхідне залучення спеціалістів відповідної кваліфікації до розроблення проектної документації (технічних проектів, техніко-економічного обґрунтування, бізнес-планів). Важливим є також проведення всебічної експертизи проектів, насамперед на предмет життєздатності, і постійний моніторинг за їх реалізацією з метою своєчасного внесення коректив, залучення додаткових фінансових коштів, запобігання ризиків. Ці функції можуть бути покладені як на окремих залучених спеціалістів-експертів (науковців та практиків), так і на спеціально утворені регіональні консалтингові служби (агенції), що можуть діяти при наукових або освітніх закладах і підтримуватися державою. До речі, у науковій літературі зустрічаються ідеї створення таких служб або навіть інформаційно-консультаційних систем [6].

Фінансування діяльності консалтингових служб з боку держави або місцевої влади є головною умовою їх існування, оскільки сьогодні підприємці згодні фінансувати лише разові роботи, оскільки не бачать прямої вигоди від постійного вкладання коштів у діяльність подібних служб, сподіваючись на власний досвід, а це часто є фатальною помилкою. Підприємці мають постійну потребу у консалтингу, однак сьогоднішній рівень їх свідомості не дозволяє усвідомити вигоду від такого співробітництва – це питання часу.

Умовою розвитку інноваційної діяльності є підвищення кваліфікаційного рівня і рівня знань керівників та працівників підприємств. Головну роль тут мають зіграти заклади освіти. До підготовки і перепідготовки фахівців вищої кваліфікації необхідно залучати провідних спеціалістів і вчених у галузі інновацій та інвестицій, сільського господарства, техніки та технологій. Готовність підприємства до прийняття інновацій визначається всебічною підготовленістю і обізнаністю персоналу у нововведеннях, що впроваджуються. У протилежному випадку результативність може бути обмежена

неспроможністю працівників підприємства до використання отриманих переваг. У перспективі слід добиватися того, щоб усі стадії виконання проектів були забезпечені власними фахівцями, і залучення сторонніх консультантів було необхідне лише у нестандартних і складних випадках.

Одним з основних факторів, що стримує інноваційну активність, є людський фактор – ментальність (консерватизм сільськогосподарського товаровиробника, небажання врахувати провідний досвід) [8]. Це здається дивним, оскільки консерватизм і неохочість до ризиків притаманні в основному великим підприємствам, що погоджуються на невеликий відсоток прибутку на вкладений капітал за умови мінімального ризику [1], а умовою зростання малих підприємств у конкурентному середовищі є схильність до ризику. Такий стан пояснюється невідповідністю усталеного способу мислення, що сформувався за часів планової економіки і стихійного ринку перехідного періоду, сьгоднішнім вимогам цивілізованого ринкового середовища. Формування інноваційного способу мислення є, на нашу думку, найскладнішою задачею. Її вирішення можливе за умови комплексного використання освітніх, пропагандистських і мотиваційних заходів. Лише за умови цих трьох складових можливе формування керівників нового покоління, які усвідомлюватимуть необхідність якісних змін у виробництві. Участь держави у інноваційному розвитку агропродовольчої сфери регіону є об'єктивною вимогою, що зумовлюється необхідністю забезпечення продовольчої безпеки, вирівнювання рівня розвитку регіонів. Держава має реалізовувати власні інтереси через допомогу підприємцям досягати вищої ефективності. Тут механізм впровадження інновацій у регіональну агропродовольчу сферу пересікається із загальнодержавним механізмом стимулювання інноваційної діяльності, який має передбачати комплекс заходів щодо мотивації, реалізації і розподілу результатів інноваційних проектів і програм: державне дофінансування проектів, надання гарантій інвесторам, сприяння створенню нових організаційно-правових форм виробництва, пропагандистські заходи тощо. Участь держави є каталізатором інноваційної діяльності і рушійною силою механізму інноваційного розвитку агропродовольчої сфери, оскільки без активної участі держави цей механізм не почне діяти. На більш пізніх стадіях розвитку можливе формування інноваційного механізму, здатного до самостійного руху і саморозвитку. На жаль, це не є ближньою перспективою.

Взаємовідносини у агропродовольчій сфері регіону у процесі реалізації функцій і задач механізму інноваційного розвитку показані на рис. 1.

Впровадження механізму інноваційного розвитку агропродовольчої сфери у реально функціонуючу виробничу систему вимагає адаптації до конкретних регіональних умов господарювання. Стратегія інноваційного розвитку агропродовольчої сфери у Причорноморському регіоні має базуватися на особливостях аграрного і промислового потенціалів.

Виходячи з наявних природно-кліматичних умов, виробничого і кадрового потенціалу, пріоритетними напрямками розвитку АПК у Причорноморському регіоні, на нашу думку, мають бути:

*Л.В. Дейнеко, І.О. Іртіщева. Механізм впровадження інноваційних технологій в агропродовольчу сферу: сутність, функції, завдання і регіональні особливості*

- рослинництво (виробництво зернових культур, соняшнику, баштанних культур, овочів та фруктів, винограду);
- свинарство;
- птахівництво;
- розведення великої рогатої худоби;
- молочне скотарство;
- вівчарство;

Слід врахувати наявність потужного виробничого потенціалу, що може забезпечити значне збільшення обсягів виробництва і переробки зерна та соняшнику, м'яса птиці, свинини, яловичини і молока.

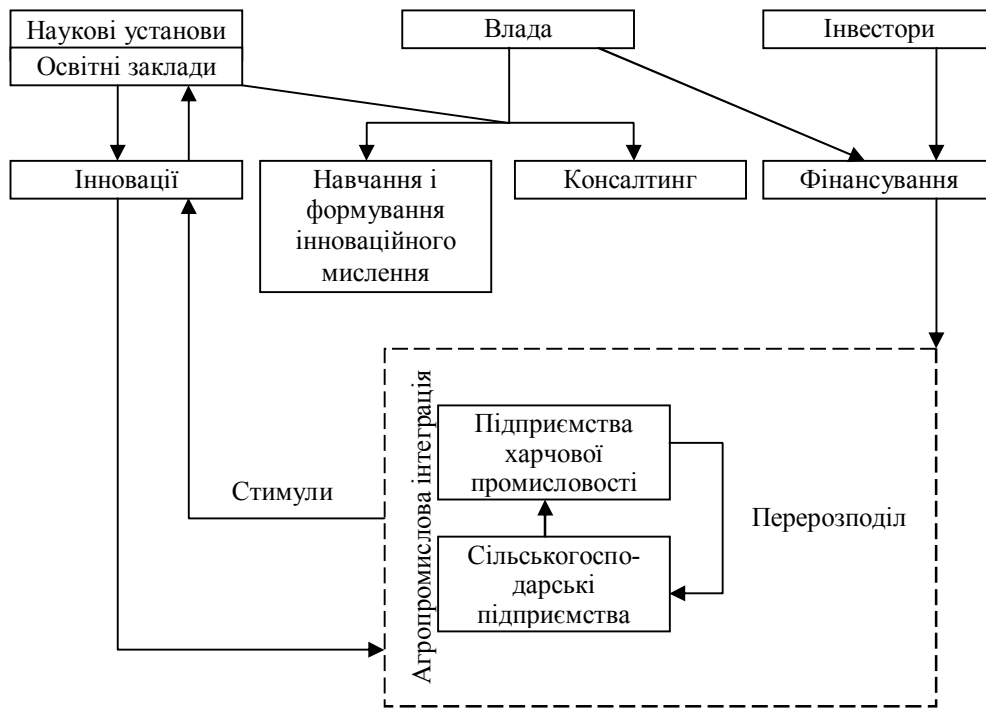


Рис. 1. Взаємовідносини у агропродовольчій сфері регіону у процесі реалізації функцій і задач механізму інноваційного розвитку

Економічними і соціальними цілями політики розвитку агропродовольчої сфери Причорноморського регіону мають бути:

- формування економічно ефективного конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва і харчової промисловості на основі використання інноваційних технологій;

## Розділ 2 Інноваційні процеси в економіці

---

- науково-технічна і науково-виробнича інтеграція виробничих підприємств агропродовольчої сфери, наукових установ і освітніх закладів;
- забезпечення зайнятості населення (особливо на селі), досягнення прийняттого рівня доходів робітників;
- підвищення якості життя населення, соціальна розбудова села.

З точки зору інтересів регіону завданнями механізму інноваційного розвитку агропродовольчої сфери на близьку перспективу є підвищення ефективності і конкурентоспроможності аграрного виробництва на основі прогресу на всіх ділянках інноваційної діяльності і управління нею, використання нових підходів і конструктивних рішень.

Лише за наявності альянсу наукових, інноваційних і виробничих сільськогосподарських підприємств і підприємств харчової промисловості різних типів можна досягти ефективно функціонуючої системи агропродовольчого виробництва. Економіка агропродовольчої сфери має рухатися не розрізненими підприємствами, а їх об'єднаннями, групами, мережами з горизонтальними, вертикальними і регіональними зв'язками [4].

Формування інтегрованих структур у агропромисловому комплексі має давні традиції у багатьох країнах світу. Результати їх діяльності доводять, що утворення сільськогосподарськими і харчовими підприємствами інтегрованих регіональних організаційних структур веде до мінімізації транзакційних витрат, зменшення інформаційної асиметрії і ризиків ринкових трансакцій [5].

Вертикальна інтеграція за технологічним принципом є взаємовигідною, оскільки малі фірми зменшують витрати на інновації та ризик і отримують замовлення на виробництво товару, якому гарантований збут, а великі компанії збільшують свої ринкові можливості [5].

Для реалізації інноваційних методів необхідна протекціоністська макроекономічна політика держави, державне фінансування найбільш важливих проектів на конкурсній основі.

Для стимулювання розвитку АПК регіону, на нашу думку, доцільно застосувати набутий у інших країнах досвід створення регіональних інтегрованих виробничих структур. Так, наприклад, у Белгородській області Росії для стимулювання розвитку АПК створюються територіальні кластери, у яких технологічні процеси здійснюються за схемою повного замкненого циклу: від виробництва кормів до переробки виробничої сировини і реалізації готової продукції через власну торговельну мережу [4]. Для залучення інвестицій учасникам цільових програм надаються гарантії обласного бюджету для отримання кредитів банків, пільги з податків на майно. Обласні органи влади взяли на себе витрати зі створення необхідної інженерної інфраструктури об'єктів тваринництва і птахівництва, що будуються, і під'їзних шляхів до них.

Серед існуючих організаційних форм сільгоспідприємств перевагу слід віддати великим вертикально інтегрованим спеціалізованим підприємствам з виробництва і переробки сільгосппродукції. Вони мають низку суттєвих переваг: чітка економічна перспектива; відсутність явних меж між ними через рухомість економіки.

Відродження і розвиток діяльності майже кожного підприємства харчової промисловості прямо залежить від своєчасного і ритмічного завантаження його виробничих потужностей необхідною сировиною відповідно до технічних параметрів виробництва. Дослідження особливостей виробництва продовольчої сировини (сезонність, періодичність або постійність виходу продукції), потреби переробних потужностей у сировині, розмірів і структури сформованої сировинної зони дозволяє оцінити відносини між сільгоспвиробниками і переробними підприємствами і можливість надання їм необхідної допомоги насінним матеріалом, хімікатами, засобами виробництва, сервісними послугами, грошовими коштами при вирощуванні продукції та її транспортуванні після збирання врожаю у рослинництві або закінченні виробничого циклу у тваринництві. Насамперед це стосується відгодівлі молодняка, вирощування овоче-баштанних культур тощо.

Отже, необхідно запроваджувати нові високі технології для виробництва основних видів сільськогосподарської продукції і переміщення сировини до переробних підприємств.

Ми вважаємо, що єдиним перспективним шляхом розвитку регіональної агропродовольчої сфери є інноваційний на основі створення великих вертикально інтегрованих виробничих структур. Основу таких інтегрованих структур мають складати суб'єкти господарювання, що виробляють сільськогосподарську продукцію за пріоритетними напрямками розвитку АПК у Причорноморському регіоні.

У своїй діяльності вони мають взаємодіяти з підприємствами, що забезпечують їх посівним матеріалом, кормами, переробними підприємствами, торговельними компаніями, транспортними підприємствами і підрядними будівельно-монтажними організаціями. Науково-дослідницькі установи і організації мають утворити відповідний клімат для здійснення інноваційного підприємництва у інтегрованій структурі. І безперечно, як ми вже зазначали, для досягнення позитивних результатів необхідна підтримка з боку держави: гарантії області, фінансування і дофінансування проектів і програм.

1. *Вітлінський В. В.* Ризик у менеджменті / В. В. Вітлінський, С. І. Наконечний. – К. : ТОВ “Борисфен-М”, 1996. – 336 с.
2. *Гладій Н. В.* Особливості поглиблення агропромислової інтеграції / Н.В. Гладій // Економіка АПК. – 2005. – № 5. – С. 55–58.
3. *Мазуренко О. В.* Розвиток інтегрованих формувань в АПК / О.В. Мазуренко // Економіка АПК. – 2006. – № 3. – С. 89–93.
4. *Савченко Е.* Стратегический курс развития аграрной экономики – создание крупных интегрированных формирований / Е. Савченко // АПК: экономика, управление. – 2007. – № 5. – С. 2–8.
5. *Стадник В.* Чинники і умови реалізації суб'єктами малого бізнесу стратегії інноваційного розвитку / В. Стадник // Регіональна економіка. – 2006. – № 3. – С. 58–65.
6. *Ткаченко В. Г.* Комплексное развитие АПК регионов и обеспечение продовольственной безопасности / В. Г. Ткаченко, В. П. Шпичка // Економіка АПК. – 2006. – №5. – С. 16–24.
7. *Точилін В.* Ринки базових галузей: напрями розвитку та державного регулювання / В. Точилін // Економіст. – 2004. – № 3. – С. 57–59.



8. Шпак Ю. В. Інноваційна модель регіонального розвитку переробної сфери АПК / Ю. В. Шпак // Економіка АПК. – 2006. – № 3. – С. 65–69.

Отримано 04.05.2009 р.

*Л.В. Дейнеко, И.А. Иртышева*

**Механизм внедрения инновационных технологий в агропродовольственную сферу:  
сущность, функции, задания и региональные особенности**

*В статье рассмотрена инновационная деятельность как важный фактор экономического развития региона. Рассматриваются вопросы сущности и значения инноваций, а также исследуются проблемы инновационной деятельности. Определены основные условия, что влияют на улучшение инновационных процессов. Отдельное внимание уделяется механизму внедрения инновационных технологий в агропродовольственную сферу и региональным особенностям. Определены условия, что влияют на улучшение инновационного развития региона.*

*Ключевые слова: инновации, инновационные технологии, механизм инновационного развития.*